

Slujba « mai vechie », manuscrisă, a lui Nicodim. A încerca să identificăm izvorul fecăreia în parte dintre știrile de amănunt pe care ni le oferă *Viața* ar fi, desigur — cel puțin pentru cercetarea de față —, cu totul fără folos: merită să ne oprim numai asupra aceluia dintre lucrările menționate de Ștefan în opera sa, despre care putem ști sau bănuim, măcar, că au avut un rol mai de seamă în alcătuirea acesteia. Dintre asemenea lucrări, probleme ceva mai încurcate ridică « slujba mai vechie, scrisă cu mîna », despre a cărei folosire Ștefan amintește în chiar titlul manuscrisului său, dar într-o formă ce dă naștere la numeroase nelămuriri.

Într-adevăr, trebuie să observăm că, în chiar acest titlu, Ștefan afirmă că propria sa redacțiune a slujbei lui Nicodim este « acum a doai oară așazătată », ceea ce implică o *singură* « așezare » (= redacțiune) anterioară; și totuși, la numai cîteva rînduri mai jos, el amintește de *două* « slujbe » mai vechi — cea tipărită și cea manuscrisă — care, ambele, i-au servit la alcătuirea propriei sale versiuni (ce ar fi, prin urmare, a treia). Trebuie iarăși observat că, după ce este astfel pomenită în titlu împreună cu cea tipărită, slujba manuscrisă *nu mai este menționată* și în pasajul din « Cuvînt către cetitori », în care se vorbește mai amănunțit despre izvoarele întregii opere. În locul ei apare, alături de tipăritura din 1767, de astă dată « paraclisul sfîntului <Nicodim> cel scris cu mîna, din vechime, în mănăstire », din care — ni se spune — s-a introdus în noua versiune a slujbei un « canon », așa cum s-au mai introdus și « alte stihiri de cîntări », luate din « slujbele sfîntilor precuvioșilor celor mari, ce sînt deopotrivă la viețuire cu sfîntul »¹. În sfîrșit, merită a mai fi remarcat și faptul că în nici unul dintre pasajele în care Ștefan își enumeră izvoarele folosite și nici chiar incidental, în legătură cu vreo știre oarecare, în cuprinsul *Vieții* nu se face niciodată amintire de vreo biografie manuscrisă a lui Nicodim, dar că Ștefan ține să dea numeroase amănunte — cum se va vedea îndată — chiar și asupra unui izvor de acest fel, dispărut de mult la vremea la care scria el, și despre care nu știa decît din tradiția călugărească a Tismanei. Astfel, devine foarte greu de crezut că Ștefan ar fi omis să menționeze o biografie în manuscris pe care ar fi avut-o sub ochi și din care ar fi luat știri cu care să-și îmbogățească opera sa.

Din toate acestea reiese, credem, destul de lămurit, că « *slujba mai vechie, scrisă cu mîna* », pomenită în titlu și « *paraclisul sfîntului, cel scris cu mîna, din vechime, în mănăstire* », menționat în « *Cuvînt către cetitori* » nu sînt — cu toată deosebirea de titlu — decît una și aceeași lucrare, și anume cel de-al doilea izvor, în ordinea însemnătății (după slujba tipărită, citată în primul rînd, în ambele cazuri) de care s-a folosit Ștefan. Cu toate acestea, din cuprinsul izvorului manuscris în discuție nu pare să se fi împrumutat prea mult pentru redactarea noii versiuni a slujbei de vreme ce Ștefan nu numai că nu găsește cu cale să menționeze ca provenind de acolo decît « canonul », ci arată explicit că, pentru celelalte amplificări ale părții de slujbă (« alte stihiri de cîntări »), el a recurs la *alte* slujbe, ale *altor* sfînți, împrumutînd din acestea ceea ce i s-a părut potrivit și pentru lauda lui Nicodim. Ceva mai mult, în asemenea condiții, am putea bănuși că — dat fiind că Ștefan, deși amintește de cele două slujbe anterioare versiunii sale, consideră totuși că pînă la el n-a existat decît o singură « așazătare » (= redacțiune) — între textul tipărit și cel manuscris nu erau (în afară de « canonul » susamintit) diferențe prea marcate. În acest caz, *slujba manuscrisă nu ar fi decît o altă versiune (eventual o prescurtare) a celei tipărite*, căci — așa cum vom vedea îndată — ea nu putea fi, în nici un caz (deși menționea din titlul manuscrisului lui Ștefan ar părea, la prima lectură, să o indice) *mai veche decît tipăritura însăși*².

inutilă în expunere ca și în figurarea pe raclă) a acestui fapt (f. 46^v. = p. 17); scena secundară ce o însoțește vezi mai sus, p. 238, nota 5) prilejuește lui Ștefan toată dezvoltarea, cu amănunte, a episodului învățurii lui Nicodim (f. 45^v. — 47^r. = p. 17). Cunoscînd chipul în care Ștefan « interpretează » scenele văzute pe raclă, sîntem înclinați să credem că — în ciuda deosebirilor de detalii — totuși scena « Rugăciunea sfîntului Nicodim », de pe raclă a servit drept motiv de bază episodului privitor la rugăciunea ce precedă fixarea locului pe care se va întemeia nouă mănăstire a Tismanei, amplu dezvoltat în textul *Vieții* (f. 65^r. — 65^v. = p. 44 — 45), pînă la pasaje în vorbire directă. Din inscripția: « Sfîntul Nicodim făcu beserică » preț și numi Tismană » de pe capacul raclii, Ștefan creează o întreagă istorie a începuturilor mănăstirii: « a făcut aci, mai întîi, o beserică mică de lemn dintr-un tis mare, ce era atunci aci... » la care însă s-a văzut silit să adauge: « și din alte lemne, cit n-a ajuns » (f. 66^r. = p. 45) și apoi să explice că, foarte curînd și cu ajutorul lui Radu I, biserica a fost refăcută în zidărie, justificînd transformarea prin creșterea rapidă a numărului călugărilor (f. 66^v. — 67^r. = p. 47).

¹ « Predoslovie către cetitori », f. 2^r. = p. XI. În ce privește « canonul », nu este absolut sigur că el făcea într-adevăr parte din chiar textul paraclisului; tot ce putem spune este că el se afla în cuprinsul manuscrisului ce conținea acest paraclis. Asemenea « canoane » puteau circula și independent de slujbă sau paraclis: cîntări de laudă sau rugăciuni adresate lui Nicodim se mai întîlneau răsărite, pe diferite cărți bisericești, fără nici o legătură cu Nicodim; vezi, de pildă, o asemenea cîntare, scrisă pe o *Psaltire*, semnalată de A. I. Bărcăcilă, *Un tropar al precuviosului Nicodim*, în BCMI, XXVI (1933), p. 43.

² Ștefan spune, în titlu: « acum a doai oară așazătată după cea tipărită... la anii de la H<risto> 1767 și după alta mai vechie scrisă cu mîna ». La prima vedere ar părea că Ștefan considera manuscrisul mai vechi decît tipăritura (lucru cu neputință, vezi mai jos, p. 245), dar « mai vechie » poate avea și un sens nedeterminat: mai veche decît data la care scria Ștefan (corespunzînd lui « din vechime » folosit cînd se vorbea de « paraclis »). E de observat că exemplarele complete ale tipăriturii de la Rîmnic sînt foarte rare (cele mai multe au lacunele complete pe pagini manuscrise) și ne putem întreba dacă nu cumva slujba manuscrisă nu era decît o copie manuscrisă a celei tipărite, copie de care Ștefan s-a servit pentru a completa textul lacunar al tipăriturii pe care o avea la dispoziție.